

УДК 377.3:008

*Любов Нестерова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач лабораторії методик
професійної освіти і навчання
Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України*

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

У статті автор розкриває сутність методологічного принципу єдності компетентнісного, культурологічного, особистісно орієнтованого підходів до педагогічного проектування у формуванні економічної культури інженера-педагога.

Ключові слова: компетентнісний підхід, культурологічний підхід, особистісно орієнтований підхід, педагогічне проектування, економічна культура.

Автор статьи раскрывает особенности методологического принципа единства компетентносного, культурологического и личностно ориентированного походов к педагогическому проектированию в формировании экономической культуры инженера-педагога.

Ключевые слова: компетентносный поход, культурологический поход, личностно ориентированный поход, педагогическое проектирование, экономическая культура.

In the article an author exposes essence of methodological principle of unity of competence, cultural, personality oriented approach to the pedagogical planning in forming of economic culture of engineer-teacher.

Key words: competent approach, cultural approach, personality oriented approach, pedagogical planning, economic culture.

Проектування, програмування, планування як спосіб соціально важливої людської діяльності, що в основі своїй має розвиток беруть свій початок з часів Античності. Смісл зазначених категорій в якості видів пізнання набуває активного розвитку в період Нового часу. Напря́м їх розвитку, на нашу думку, влучно охарактеризував В. В. Давидов. Він зазначає, що для реалізації політико-економічних цілей сучасного суспільства та його суб'єктів особливо важливо створити механізми переходу з минулого в майбутнє, які включають створення сценаріїв передбачуваних дій, аналіз їх тенденцій, аналіз позиційних структур і протирічливих один одному об'єктів. Вчений в цьому сенсі визначає характерними ознаками проектування, планування, програмування,

конструювання не скільки вивчення того, що вже існує, стільки створення нових продуктів і одночасно пізнання того, що тільки може виникнути.

У такому контексті проблема проектування в структурі розвитку сучасної освіти і, зокрема, професійної освіти визнається як складне й актуальне науково-практичне завдання. За глибоким переконанням М. П. Горчакової-Сибірської, І. А. Колосникової – проектна діяльність є специфічною формою творчості, ефективним засобом професійно-особистісного розвитку, удосконалення оточуючої дійсності і себе. При цьому на кожному етапі проектування актуалізується різний педагогічний потенціал, який обумовлює розвиток багатогранного творчого потенціалу особистості. Вони стверджують, що на сучасному етапі розвитку суспільства та освіти проектний тип культури починає домінувати. В ньому проявляється поєднання технологічних і гуманітарних, дослідницьких і прогностичних, інформаційно-освітніх і соціально-перетворюючих основ розвитку особистості й соціуму.

Приймаючи такі положення, ми стаємо на позицію тієї частини педагогів – вчених і практиків, які визнають проектну культуру в якості основи нової освітньої парадигми ХХІ століття.

Досліджуючи саме з такої позиції проблему проектування в професійній освіті, ми виявили, що в науковій літературі представлено досить широке коло робіт за визначеною тематикою, в яких однак не має єдиної думки про сутність досліджуваного феномену, його змісту та основних етапів. Аналіз таких робіт дозволяє окреслити деякі підходи щодо визначення смислу понять «проектування», «педагогічне проектування». Так, наприклад, такі видатні вчені як С. Висоцька, В. Краєвський, І. Лернер та ін. стверджують думку про те, що педагогічне проектування виступає необхідною умовою здійснення регулятивної функції педагогіки та виокремлюється в особливий вид педагогічної діяльності, що пов'язана прогнозуванням як основою прийняття рішення [6].

А. М. Новіков пов'язує виникнення поняття «педагогічне проектування» з розвитком педагогічної творчості і новаторства і осмислює його сутність в контексті розвитку педагогічних технологій [4].

Н. О. Яковлева смисл педагогічного проектування трактує як цілеспрямовану діяльність педагога по створенню проекту, який відтворює інноваційну модель педагогічної системи [7].

В. А. Кальней, Т. М. Матвеева, Є. А. Міщенко, С. Є. Шишов, розкривають поняття педагогічного проектування з двох позицій: по-перше, з позиції специфічної педагогічної діяльності з розроблення та реалізації освітніх проектів щодо організації навчальної діяльності учнів; по-друге, як спосіб організації пізнавально-трудова діяльності учнів [5].

О. М. Морева вважає педагогічне проектування комплексною науковою категорією і визначає її сутність таким чином: 1) специфічний вид науково-практичної педагогічної діяльності, в ході якої актуалізуються інтегративні за своєю сутністю завдання освітньої теорії і практики;

2) здійснюваний на основі педагогічного передбачення і прогнозування процес і результат розроблення науково обґрунтованої моделі; 3) процедура, що базується на прогнозі, плануванні, моделюванні бажаного майбутнього [3].

Викликають наш дослідницький інтерес погляди науковців на проектування як на спосіб інноваційного перетворення педагогічної дійсності. Характерними в даному відношенні є роботи Н. Г. Алексєєва, В. П. Беспалько, Ю. В. Громико, В. А. Нікітіна, В. В. Рубцова, в яких проектування трактується в контексті культурної форми освітніх інновацій.

Загальним висновком із аналізу наукових досліджень з проблеми педагогічного проектування ми вважаємо ой факт, що в ситуації інтенсивного розвитку сітєвих інформаційно-комунікаційних технологій, які активно входять в освітній простір, проектування із одиничного засобу навчання розширюється до освітньої ідеології в цілому.

У такому смислі актуальними для нас стають питання: «якою мірою може вплинути педагогічне проектування на формування професійної компетентності майбутніх фахівців? Які складові професійної компетентності найбільше потребують проектної культури їх формування?». У полі проблеми нашого наукового дослідження пошук відповідей на ці питання акумулюються в мету статті – теоретично і методично обґрунтувати потенційні можливості педагогічного проектування у формуванні економічної культури інженерів-педагогів. Логіка наших міркувань концентрується навколо виявлення та обґрунтування секторів перетину площин професійної підготовки інженерів-педагогів, формування економічної культури інженерів-педагогів в структурі їх професійної компетентності та педагогічного проектування в структурі діяльності інженера-педагога і його підготовки до такої діяльності.

Теоретичну основу дослідження становлять положення та висновки, які стосуються: історії виникнення та розвитку інженерно-педагогічної освіти (С. Ф. Артюх, С. Я. Батишев, О. Е. Коваленко, В. П. Косирєв, П. Ф. Кубушко, Л. З. Тенчуріна та ін.); професійної педагогічної діяльності інженерів-педагогів (Н. С. Глуханюк, О. М. Железнякова, Е. Ф. Зеєр, В. Д. Іванова, Г. О. Карпова, О. Е. Коваленко, В. П. Косирєв, П. Ф. Кубрушко, Н. М. Нікітіна, В. І. Нікіфоров, М. О. Петухов, Є. В. Шматков та ін.); принципів і технологій педагогічного проектування (В. С. Безрукова, В. П. Беспалько, Г. І. Гурьє, В. В. Докучаєва, О. Е. Коваленко, О. Г. Кучерявий, Г. А. Лебедева, П. Г. Лузан, В. Р. Попова, Н. О. Яковлева та ін.); структури особистості, в тому числі й викладача (Н. В. Бордовська, К. С. Дрозденко, Д. М. Дубравська, Г. С. Костюк, Е. Ф. Зеєр, В. С. Леднев, А. М. Леонтєв, В. С. Лозниця, Р. С. Немов, К. К. Платонов, А. О. Реан, С. І. Розум, С. Л. Рубінштейн та ін.); підходів до підготовки фахівців у вищій школі (В. Байденко, І. Б. Васильєв, А. О. Вербицький, Н. В. Грохольська,

І. О. Зимня, Л. Г. Карпова, О. Г. Кучерявий, О. В. Овчарук, Л. І. Луценко, О. В. Малицька, Л. З. Тархан та ін.); виховання людини культури (О. Бондаревська, І. Зазюн, В. Гриньова та інші); загальнотеоретичні й методологічні аспекти економічної освіти (Л. Абалкін, Л. Бляхман, Л. Епштейн, В. Розов, В. Ядов); проблеми формування економічної культури як складової загальної культури особистості (Т. Боровікова); економічної свідомості та економічної поведінки людини (Е. Суїменко, В. Пилипенко); економічної культури як фактора соціально-економічного розвитку суспільства (О. Янбулатова); соціально-педагогічних аспектів економічної культури (К. Панфьонова); взаємозв'язку економіки та психології (Г. Ложкіна, В. Спасієнкова, В. Комаровської, С. Бочарової та ін.); теорії і практики економічного навчання та виховання шкільної молоді (А. Аменд, С. Бадмаєв, Ю. Васильєв, Г. Глебов, А. Нісімчук, І. Прокопенко, Б. Райзберг, І. Сасова, О. Шпак та ін.); теорії і практики економічної підготовки учителів (О. Падалка, А. Сиротенко, І. Смолюк); визначення змісту освіти та навчання (Ю. К. Бабанський, В. Г. Бейлінсон, Б. Б. Коссов, О. Г. Кучерявий, В. С. Леднєв, І. Я. Лернер, І. Ф. Харламов та ін.); вибору технологій навчання (С. Ф. Артюх, О. К. Белова, І. М. Бендера, І. О. Зимня, О. Е. Коваленко, П. Ф. Кубушко, М. І. Лазарєв, П. Г. Лузан, Г. К. Селевко, М. П. Сибірська та ін.); особливостей педагогічної підготовки інженерно-педагогічних кадрів (В. В. Бажутін, В. С. Безрукова, І. М. Бендера, О. К. Белова, І. Б. Васильєв, О. Е. Коваленко, Н. В. Кузьміна, М. В. Кухарєв, П. Г. Лузан, А. Т. Маленко, А. Мелецінек, Г. М. Стайнов, Н. Є. Ерганова та ін.).

Із аналізу такого широкого кола наукових праць важливими для проблеми нашого дослідження стали висновки про: методологічний принцип єдності компетентнісного, культурологічного та особистісно орієнтованого підходів до педагогічного проектування процесу формування економічної культури майбутніх інженерів-педагогів у структурі їх професійної підготовки; доцільність таких рівнів проектування як концептуальний, технологічний, організаційний і доцентрову силу соціально-економічного замовлення суспільства в системі підготовки інженерів-педагогів, яку Б. С. Гершунський характеризує з позиції загальних вимог, що висуваються до фахівців даної кваліфікації, визначають їх роль і місце в структурі трудових ресурсів країни з урахуванням тенденцій розвитку народного господарства, науки і культури.

У логіці нашого дослідження компетентнісний підхід відображає методологічну позицію щодо можливості та важливості визначення економічної культури інженера-педагога в контексті складових його професійної компетентності та осмислення особливостей її формування у студентів у процесі їх професійної підготовки.

Дотримуючись позиції тих науковців, які основними категоріальними одиницями професійної компетентності вважають базові

компетентності, соціально-професійні компетенції та ключові кваліфікації [2], ми розуміємо, що економічна культура як складова професійної компетентності майбутнього фахівця знайде відображення в кожному її конструкті. Наше переконання базується на тих положеннях компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців, які розкриваються в наступному. Якщо говорити про базові компетентності, то зауважимо, що вони характеризують універсальні компетентності широкого спектра і створюють основу для формування компетенцій більш специфічного професійного використання. Аналіз робіт В. А. Болотова, Е. Ф. Зеєра, А. М. Павлової, В. В. Серікова, Е. Е. Симанюка дозволяє нам відповідно до проблеми дослідження виокремити такі базові компетентності майбутніх фахівців: прийняття активної життєвої і професійної позиції; визнання відповідальності за власний добробут і за стан суспільства, здатність до самоорганізації; орієнтація на соціальне і професійне самовизначення і самореалізацію; оволодіння основними соціальними навичками, практичними уміннями в сфері економіки та соціальних відносин; здатність входження в глобалізований світ, у відкритий простір ринку праці; досягнення сучасного загальнокультурного рівня (соціальна культура, економічна культура, правова культура та ін.).

Стосовно соціально-професійних компетенцій (ключових компетенцій), то погоджувачись з Е. М. Коротковим, який характеризує їх як комплекс сформованих в процесі професійної підготовки та в результаті накопиченого практичного досвіду можливостей ефективної поведінки в певних життєвих ситуаціях і в професійній діяльності, ми усвідомлюємо значимість економічної культури майбутнього фахівця в складі таких компетенцій. Конкретне її виявлення стає очевидним із аналізу ключових компетенцій сучасного спеціаліста, які виокремлюють Т. Н. Лобанова, А. В. Хуторський, базуючись на теорії компетенцій Ю. А. Тихомирова. А. В. Хуторський обґрунтовує сім загальноосвітніх компетенцій: ціннісно-смыслову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, інформаційну, комунікативну, соціально-трудова, особистісного самовдосконалення. Причому ми робимо висновок про те, що сформованість таких компетенцій має створювати цілісну системну картину. Тобто, наприклад, така соціально трудова компетенція, яка характеризується А. В. Хуторським у контексті оволодіння знаннями та досвідом у сфері громадянсько-суспільної діяльності, в соціально-трудова сфері (права споживача, покупця, клієнта, виробника, тощо), в питаннях економіки і права, у області професійного самовизначення і т. ін., формується на базі вище названих компетенцій і включає вміння аналізувати ситуацію на ринку праці, діяти у відповідності з власною та суспільною користю, володіти етикою професійної взаємодії, тощо. Відповідно рівень її сформованості суттєво впливає на рівень компетенцій заданої системи.

Особливий інтерес щодо проблеми нашого дослідження з точки зору ключових компетенцій представляє їх класифікація у роботах Т. Н. Лоба

нової, яка виокремлює: системне мислення і прогнозування розвитку процесу; аналітичні здібності; інноваційність; гнучкість; орієнтацію на систематичний розвиток; організаторські здібності; здатність управляти часом; готовність створювати команду та працювати в ній; комунікативні ділові уміння. Якісна характеристика кожної складової зазначених ключових компетенцій розкривається через сутнісні характеристики особистості фахівця як економічної людини.

Економічний контекст ключових кваліфікацій майбутнього інженера-педагога стає очевидним із осмислення їх сутності як комплексу психологічних властивостей, здібностей в структурі загальної кваліфікації спеціаліста, що мають широкий радіус дії та сприяють ефективному виконанню загально професійних функцій. Якісна характеристика їх залежатиме від рівня ключової кваліфікації. Так, наприклад, функціональні кваліфікації (вузького радіуса дії) відображають специфіку суто професійної діяльності (як інженера та як педагога) і потребують орієнтації у сфері галузевої економіки; поліфункціональні кваліфікації характеризують направленість на успішну діяльність фахівця в професійному середовищі і забезпечують якість і надійність праці в рамках споріднених професій. В контексті економічної культури інженера-педагога такі метапрофесійні якості розкривають особливості його економічного мислення, економічної свідомості, типу економічної поведінки; екстрафункціональні кваліфікації забезпечують загальну направленість професійної діяльності, допомагають гнучко реагувати на зміни ринку праці. Компоненти економічної культури в структурі таких кваліфікацій відображають такі якості інженера-педагога як суб'єкта професійної діяльності: мобільність, конкурентоспроможність, діловитість, цілеспрямованість, самовідповідальність, толерантність та ін., що базуються на засадах індивідуального вираження національно економічного менталітету.

Культурологічна складова методологічного принципу єдності трьох визначених підходів до формування економічної культури педагога – інженера в структурі його професійної підготовки відображає взаємообумовленість суспільного досвіду економічної політики держави, виробничих структур, людини-працівника та потенційних і реальних можливостей останнього щодо задоволення своїх економічних потреб. Такий підхід акцентує увагу соціальних інститутів, у нашому випадку професійної освіти на усуненні протиріччя між раціональним (вигідним) типом виробничих відносин, який все активніше утверджується не тільки у сфері професійної діяльності, а й у сфері професійної підготовки до такої діяльності та зростаючої потреби в установленні аксіологічних, гуманістичних засад економічної складової професійної діяльності майбутніх фахівців та її формування на етапі професійного розвитку.

Зв'язок економічної культури суспільства і економічної культури особистості фахівця, що відображається в культурологічному підході до

його професійної підготовки вказує на важливість особистісно виваженої позиції останнього (в нашому дослідженні мова йде про майбутнього інженера-педагога) в такому процесі. Наукова думка про розвиток особистості в процесі навчання знайшла своє відображення в роботах І. Д. Беха, Л. С. Виготського, В. В. Давидова, Д. Б. Ельконіна, Г. К. Костюка, О. М. Леонтьєва та ін. Вчені розкривають з одного боку сутнісні характеристики особистості в її багатовимірності, а з іншого – особливості соціально-педагогічного середовища, яке впливає на розвиток особистості. Так, наприклад, Г. К. Костюк у своїй теорії розвитку особистості утверджує положення про особистість як суб'єкт свого розвитку в процесі перетворення навколишнього світу. О. М. Леонтьєв стверджує творчо перетворювальну особливість особистості як її діяльну сутність. Сучасний відомий дослідник особистісно орієнтованої освітньої парадигми І. Д. Бех загострює увагу на трьохплановості існування людини з позиції особистісної характеристики. Характеризуючи таку тріаду як минуле, теперішнє і майбутнє, системо утворюючим фактором вважає майбутнє, що обумовлює цільовий детермінізм як загальний механізм функціонування особистості.

Все вищевисловлене дозволяє стверджувати, що позитивне вирішення досліджуваної проблеми на основі пропонованого методологічного принципу можливе за умови впровадження в практику професійної підготовки інженерів-педагогів педагогічного проектування. При цьому ми за основу приймаємо наукові положення Н. А. Алексєєва щодо виокремлення основних етапів педагогічного проектування в контексті особистісно орієнтованого навчання: ціле покладання; орієнтування в системі педагогічних факторів і умов, що впливають на досягнення мети; діагностика вихідного стану; фіксація рівня і оперативних одиниць педагогічного мислення для прийняття рішення по створенню проекту; прогнозування; моделювання; розроблення методики виміру параметрів педагогічного об'єкту; реалізація проекту; оцінка результатів; побудова оптимізованого варіанту конкретного педагогічного об'єкту [1].

Здійснений нами теоретичний аналіз заявленої в статті проблеми закладає основи для подальших перспектив у роботі, які ми вбачаємо у методичному обґрунтуванні усіх компонентів проектної технології з реалізації моделі формування економічної культури інженера-педагога у вищому навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєв Н. А. Педагогические основы проектирования личностно ориентированного обучения : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Н. А. Алексєєв. – Екатеринбург, 1977. – 450 с.
2. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентносный поход : учеб. пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова,

- Э. Э. Сыманюк. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
3. Морева О. В. Теоретические основы педагогического проектирования: Монография / О. В. Морева ; отв. ред. К. Н. Верховцев ; ТВВИКУ МО РФ. – Новосибирск : Издательство СО РАН, 2006. – 270 с.
 4. Новиков А. М. Проектирование педагогических систем / А. М. Новиков – 1999. – С. 23–26. – (Среднее профессиональное образование: № 4).
 5. Структура и содержание проектной деятельности. Метод проектов в России и за рубежом / [С. Е. Шишов, В. А. Кальней, Е. А. Мищенко, Т. М. Матвеева]. – 2004. – С 21–29 – (Стандарты и мониторинг в образовании: № 5).
 6. Теоретические основы обучения в советской школе / [В. В. Краевский, С. И. Высоцкая, И. Лернер и др.]. – М. : Педагогика, 1983. – С. 250.
 7. Яковлева Н. О. Педагогическое проектирование инновационных систем : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Н. О. Яковлева. – Челябинск, 2003. – 467 с.